

“SRPSKO KOLO” PRED POTOČKOM DŽAMIJOM U GRAČANICI, UZROK SMJENE KOTARSKOG PREDSTOJNIKA MARKA POLJANIĆA, U LJETO 1892. GODINE

(PRILOG HISTORIJI NACIONALISTIČKIH ISPADA)

Mina Kujović

SAŽETAK

Marko Poljanić je bio kotarski predstojnik u Gračanici od 1890. do 1892. godine. U ljeto 1892. premješten je iz Gračanice na mjesto kotarskog predstojnika u Prozor, jer se, prema mišljenju Zemaljske vlade i Okružnog predstojnika u Donjoj Tuzli, nije dovoljno angažirao na suzbijanju “excesa” nastalog između Gračanlija, pripadnika islamske i pravoslavne vjere. Prilog se odnosi upravo na taj eksces, koji su izazvali mlađi pripadnici pravoslavne vjere, stanovnici Gračanice, nezadovoljni što im Kotarski ured nije odobrio da za pravoslavnu djecu novu školu zidaju na općinskoj parceli. Iskazujući svoj bijes i nezadovoljstvo, povelili su kolo i zapjevali ispred džamije u Potok mahali baš u vrijeme kad je mujezin okuisao i pozivao islamske vjernike na ikindija namaz. To su lokalne vlasti okarakterisale kao međureligijski incident i izgređnike kaznile zatvorom, odnosno novčano. Kažnjavanje je dovelo do još većeg nezadovoljstva među pripadnicima pravoslavnih Gračanlija, koji su za sve optužili kotarskog predstojnika Marka Poljanića. Zemaljska vlada ga je, nešto kasnije, po naredbi iz Beča, premjestila iz Gračanice u Prozor.

Ključne riječi: Gračanica, Marko Poljanić, nacionalistički ispad

1. UVOD

Austro-Ugarska Monarhija je na Berlinskom kongresu, održanom u ljeto 1878. godine, dobila mandat da okupira područje Bosne i Hercegovine i da u okupiranim oblastima zavede mir i red. Poslije okupacije nastupile su značajne promjene u svim sferama življenja, a naročito u uređenju upravnog sistema, lokalne samouprave kao i u organiziranju "bogoštovnih uprava svih vjeroispovijesti u zemlji"¹ što je dovodilo do silnih promjena, a često i do oštih konflikata između pripadnika različitih vjera.

Zemaljska uprava je pomagala vjerskim zajednicama u njihovom nastojanju za promjenama kao i u suzbijanju, često i zataškavanju nesloge, pa i otvorenih sukoba koji su ponekad izbijali između pripadnika različitih religijskih skupina.

Jedan takav sukob desio se u Gračanici između pripadnika muslimanske i pravoslavne vjere, 1891. godine. Sukob je izbio kad je grupa mladića pravoslavne vjere povela kolo ispred Potočke džamije u vrijeme dok je mujezin okuisao na munari, pozivajući vjernike muslimane na Ikindija namaz. Predstavnici vlasti su smatrali da je kotarski predstojnik u Gračanici, Marko Poljanić bio kriv, jer nije poduzeo ništa da spriječi nered, a kad su se već desili, nije kaznio izgređnike onako kako je to trebao da uradi predstavnik državne uprave. Zbog toga je dobio premještaj iz Gračanice u Prozor.

2. KO JE BIO MARKO POLJANIĆ (1852. – 1895.)

Marko Poljanić je rođen 1852. godine u Polju kod Travnika. Završio je ruždiju u

■ MARKO POLJANIĆ JE KRATKO BIO KOTARSKI PREDSTOJNIK U GRAČANICI

Sarajevu, potom ga je Topal Osman-paša poslao na daljnje školovanje u Istanbul. Bio je jako obrazovan i dobar poznavalac turskog, francuskog, talijanskog i djelimično njemačkog jezika. Za vrijeme osmanske uprave radio je kao činovnik i nosio ime "Fatim-efendija". Prvo je radio u šumarskom odsijeku Vilajetske vlade, a zatim kao tajnik ("tahrir-mudir") Konstan-paše Ermelija, kad je ovaj postavljen na čelo okruga u Gacku. U toj službi u Gacku doživio je i nemire, izazvane Hercegovačkim ustankom (1875. -1878.). Bio je veoma blizak sa fra Grgom Martićem.

Austrougarska okupacija Poljanića je zatekla u Mostaru, gdje se pridružio generalu Jovanoviću, koji je bio na bio čelu austrougarskih okupacionih trupa i iz pravca Dalmacije učestvovao u okupaciji Hercegovine. U pratnji generala Poljanić je dospio do Stoca. Tu je privremeno radio na ubiranju desetine i po potrebi kao tumač.

¹ Izvještaji o upravi u Bosni i Hercegovini od 1878. do 1905., Zagreb 1906. str. 110

Kasnije je kao dobar poznavalac turskog jezika upućen u Pljevlja na pregovore austrijskih i osmanskih vlasti. Po okončanju okupacije, krajem 1878. godine, bio je član hercegovačke deputacije u Beču, koju je sastavio general Jovanović.²

Nakon smirivanja situacije u okupiranom Sarajevu, po naređenju generala Filipovića formirano je općinsko vijeće i obnovljeno ranije gradsko poglavarstvo. U općinsko vijeće je ušlo šest pravoslava, pet muslimana, četiri židova i trojica katolika – fra Grga Martić, Frano Baković i Marko Poljanić, koji je osim zastupničke, kratko vrijeme obavljao i dužnost vijećnika. Na traženje generala Jovanovića (koji je Poljanića poznao kao svog prevodioca u Mostaru), Poljanić je ubrzo premješten za kotarskog predstojnika u Višegradu. Rješenje o imenovanju datirano je 18. lipnja/juna 1879. godine. Godinu dana kasnije premješten je iz Višegrada za kotarskog predstojnika Gradačac.

Obavljajući tu dužnost u Gradačcu, stekao je veliki ugled i zahvalnost kod stanovništva ovog kraja.³ Njegov ured i stan su bili

2 U ovoj delegaciji su još bili mostarski gradonačelnik Muhamed-beg Alajbegović, mitropolit Ignjatije, arhimandrit iz Žitomislića Serafim Petrović, biskup Paskal Buconjić i drugi. *Bosanskohercegovačke novine* (br. 27 od 1. prosinac 1878.) su donijele vijest da je deputacija iz kraljevskog dvora posjetila ministra vanjskih poslova grofa Andrassyja, koji ih je uvjeravao u careve iskrene namjere za slobodom i pravdom i da će "Krstijani i Turci jedni pokraj drugih mirno stanovati."

3 Poljanić je na službu u Gradačac došao 1880. godine, a u listopadu/oktobru 1883. na sjednici Gradskog zastupstva odažu mu počasti i ističu kako je zaslužan za izgradnju ceste od Gradačca do Modriče u dužini od 14 km s 18 većih ili manjih mostova, za povezivanje Modriče i Šamca, te Šamac sa Orašjem. Zalagao se za gradnju srpske pravoslavne crkve i za dovršenje davno otpočete gradnje gradske džamije. Za vrijeme službovanja u Gradačcu, supruga Paulina rodila mu je troje djece – Dora, Aleksandar i Juraj, a četvrto dije-

u samoj kuli Husein-kapetana Gradašćevića. U Gradačcu je 1886. godine kao predstojnik II klase primljen u stalnu službu i tom prilikom položio posebnu zakletvu. Godine 1890. premješten je na dužnost kotarskog predstojnika u Gračanicu, koju je obavljao do 1892.⁴

U spisima bosanskohercegovačkog odjeljenja Zajedničkog ministarstva financija kao ni u spisima Zemaljske vlade ne možemo naći podatke o tome kakav je Marko Poljanić bio kao kotarski predstojnik i kako je prihvaćen u Gračanicu. Istina, iz jednog dokumenta saznajemo da je 1891. godine dobio nagradu od 200 forinti za uspjehe na poboljšanju uzgoja šećerne repe, jer je te godine na području gračaničkog kotara zasijano oko 60 hektara ove kulture.⁵ Na službi u Gračanicu je bio relativno kratko, nepune dvije godine, jer je zbog incidenta ispred džamije koji su izazvali pravoslavni mladići optužen za inertnost. U izvještajima o tom incidentu koje je šef Zemaljske vlade, Johan fon Appel dostavljao iz Sarajeva u Beč, piše da je Marko Poljanić izgreznike osudio na neprimjeren način i optužuje što nije ništa poduzeo da do izgreda uopće ne dođe. Nakon toga premješten je za kotarskog predstojnika u Prozor, a na njegovo mjesto u Gračanicu, 1893., dolazi Omer Atif ef. Bahtijarević.

te, sina Feliksa, rodila mu je za vrijeme službovanja u Gračanicu, 1891. godine.

4 Navedeni podaci o M. Poljaniću preuzeti su iz priloga Andreja Rodinisa, *Aleksandar Poljanić*, koji je objavljen u časopisu "Hrvatska misao", god. XV. Br. 3-4/11 (57) nova serija sv. 42., str. 12-27. Marko Poljanić je bio otac Aleksandra Poljanića poznatog numizmatičara, kolekcionara umjetničkih djela i historijskih dokumenata, a u periodu NDH direktora Narodne banke u Sarajevu. Andrej Rodinis je sabrao sve dostupne podatke o Marku i Aleksandru Poljaniću i objavio ih u citiranom časopisu.

5 ABH, ZMF B.H. 10049/1892.

Poljanić je u Prozoru ostao kratko, a često je bio i na bolovanju. Umro je u Zemaljskoj bolnici u Sarajevu 31. kolovoza /augusta 1895. u 43 godini. Posmrtno je, 1896. godine odlikovan križem Franz Jozef.⁶

3. SRPSKO-PRAVOSLAVNA OPŠTINA U SUKOBU SA KOTARSKOM UPRAVOM GRAČANICA

Srpsko-pravoslavno stanovništvo, iako relativno malobrojno u Gračanici, još prije austrougarske okupacije imalo je svoju srpsko-pravoslavnu školu i zasebnu školsku zgradu, podignutu na parceli koja je bila u vlasništvu Srpske pravoslavne opštine.⁷ Budući da je ta školska zgrada bila već dotrajala, Srpsko-pravoslavna opština je pokrenula akciju da se za tu školu sazida nova zgrada. Početkom 1891. godine od Okružne oblasti u Donjoj Tuzli zatražila je odobrenje za gradnju, a od Kotarske uprave u Gračanici novu parcelu koja je bila u vlasništvu opštine, odnosno "državnog erara". Odbijenica i jedne i druge instance vlasti izazvala je veliki bijes arhimandrita zvorničko-tuzlanskog i nezadovoljstvo Gračanlija pravoslavne vjere koji su optužili kotarskog predstojnika Marka Poljanića da se baš on protivi dodjeli državne zemlje za gradnju škole za pravoslavnu djecu.⁸ Na

sjednici Crkveno-školskog odbora u Gračanici, krajem 1891. godine, odlučeno je da se odobrenje za lokaciju i izgradnju nove škole od opštinske uprave u Gračanici traži peticijom.⁹

Nakon donošenja te odluke, u Srpsko-pravoslavnoj opštini u Gračanici došlo je do većih nesuglasica i rascjepa na dvije struje. Jedni su bili mišljenja da se nova zgrada za srpsku pravoslavnu školu gradi, ipak, na parceli na kojoj je bila stara škola, dok su drugi za njenu izgradnju energično tražili općinsko zemljište. Da je ovom sukobu "mišljenja" vlast pridavala poseban značaj, potvrđuje i podatak da se o njemu govori i u izvještaju predsjednika Zemaljske vlade Johan von Appela, koji je 25. januara/siječnja 1892. godine uputio Ministru Zajedničkog ministarstva financija, Benjaminu von Kalay-u. Iz Beča je odgovoreno kako Kotarska uprava u Gračanici treba pratiti šta se dešava i o svemu obavještavati okružnog predstojnika Antona von Vukovića u Okružnoj oblasti Donja Tuzla.¹⁰

U izvještaju predsjednika Zemaljske vlade Johana von Appela od 12. februara/veljače iste godine govori se da je sukob između dvije struje (on ih naziva partijama) u Gračanici bio pojačan, te da pravoslavni stanovnici ispoljavaju pojačano nezadovoljstvo što im okružni predstojnik

6 ABH, ZMF- B.H 3266/1896.

7 Prema popisu stanovništva obavljenom 1879. godine u gradu Gračanici je bilo 640 kuća u kojima je živjelo 3012 stanovnika (muš. 1577 i žen. 1435). Rimo-katolika nije bilo, bilo je 26 Jevreja, 510 "istočno-pravoslavnih, ortodoksnih" i 2476 muslimana, "muhamedanera". (*Statistika miesta i pučanstva Bosne i Hercegovin* , Sarajevo 1880.)

8 Srpsko-pravoslavna crkva u Bosni i Hercegovini administrativno je bila podijeljena na tri crkvene oblasti, eparhije: zvorničko-tuzlansku, zahumsko-hercegovačku i dabro-bosansku. Pravoslavna crkva u Gračanici bila je u nadležnosti zvorničko-tuzlanske eparhije.

9 Srpska pravoslavna crkva je nakon 1878. godine doživjela značajne promjene u svojoj organizaciji. U kotarskim mjestima svi muški članovi crkvene opštine učestvovali su na crkvenim skupštinama . Crkvene skupštine su birale crkveno-školske odbore na tri godine. Odbor je odlučivao o građevinskim ponudama, jer je bilo ubrzano građenje novih i popravak postojećih crkava kao i stanova za parohije (parohijskih kuća) i škola za pravoslavnu djecu. Odbor se sastojao od 8-12 članova a vodio je upravu crkvenih dobara i brigu o srpsko-pravoslavnim školama..

10 ABH, ZMF-B.H., prez. 68/1892.

Vuković nije odobrio da grade novu školu za pravoslavnu djecu iako je mitropolit "to od njega energično tražio." U izvještaju se dalje navodi da su pripadnici ove dvije struje u povodu Savindana držali odvojene skupove i različite svetosavske besjede—"u skladu sa svojim ubjeđenjima".¹¹ Oni koji su bili nezadovoljni odlukom prosvjetno-školskog odbora poslali su Vladi u Sarajevo telegram u kojem su najavili svoje istupanje iz odbora.¹²

U vezi sa ovim događajima, Zemaljska vlada, kako je šef Vlade Johan von Appel pisao Ministru u Beč, nije ništa poduzela, jer je smatrala da je to sukob na lokalnom nivou i da je kotarski upravitelj Gračanice trebalo da situaciju smiri.¹³

Sve je ovo vjerojatno prethodilo incidentu (u dokumentima ga nazivaju eksces) pravoslavnih stanovnika Gračanice sa gračaničkim muslimanima, koji s tim nisu imali nikakve veze iako su u gradu bili daleko brojniji.¹⁴ Nezadovoljnoj struji među gračaničkim pravoslavicima trebalo je upravo da kroz nered iskali svoj bijes i nezadovoljstvo.

11 Svetosavska tradicija manifestirala se kroz organiziranje proslava za Savindan i svetosavskih besjeda u svim srpsko-pravoslavnim školama kako u gradu tako i po selima. Svetosavske besjede su, bez obzira na ograničenja koja im je nametala državna uprava, očuvale karakter nacionalnih manifestacija, i kao takve, predstavljale su, i pored skromnih mogućnosti za šire okupljanje srpskog stanovništva, snažan faktor u čuvanju i razvijanju srpske nacionalne svijesti.

12 ABH, ZMF-B.H., prez. 108/1892.

13 ABH, nav. izvor

14 Prema popisu stanovnika iz 1895. godine u gradu Gračanica bilo je 3874 stanovnika (muš- 2048, žen. 1814), od toga 3001 musliman, 674, istočno-pravoslavni, 72 jevreja i 12 aktivnih vojnika. (*Glavni rezultati popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini od 22. aprila 1895.*, Sarajevo 1896

4. PROVOCIRANJE MUSLIMANA ISPRED DŽAMIJE U POTOK MAHALI

Iz izvještaja predsjednika Zemaljske vlade od 2. aprila/travnja saznajemo da se sukob sa muslimanima dogodio 26. decembra/prosinca 1891., odnosno 7. januara/siječnja 1892. godine. Grupa obijesnih mladića pravoslavne vjere, svi iz Gračanice, ometali su mujezina koji je okusao¹⁵ za Ikindija namaz i "sa pregledne visine veoma tiho pozivao na molitvu"¹⁶ Međutim i "tihi glas" mujezina je zasmetao obijesnim, a možda i pripitim momcima, pa su došli pred džamiju u Potok mahali i povelili kolo uz glasno pjevanje.

Okružni predstojnik Okružne oblasti Donja Tuzla, Anton von Vuković i kotarski predstojnik u Gračanici Marko Poljanić su o ovom događaju prosljedili službeni izvještaj šefu Zemaljske vlade, u kojem su naročito naglasili da su "ortodoksni momci" ometali mujezina i da su pjevanjem i igranjem kola "napravili, apsolutno ničim izazvani, veliki eksces". Šef Zemaljske vlade je objedinio te izvještaje i sa još nekim svojim zapažanjima, u pismu od 2. aprila/travnja 1892 godine, sve detaljno objasnio ministru Benjaminu von Kalay-u.¹⁷

Kotarska policijska uprava u Gračanici je po nalogu kotarskog predstojnika Marka Poljanića kaznila izgređnike. Kaznom od 50 fr. ili 10 dana zatvora kažnjen je jedan izgređnik, dok ih je sedam trebalo platiti globu po 25 fr. ili odležati po pet dana u kotarskom zatvoru. Na ovaj način je kotarska uprava u Gračanici rješavanje cijelog

15 Glasno objavljivanje molitvenog vremena s minare ili drugog mjesta, koga stojeći upućuje mujezin.

16 ABH, ZMF-B.H., prez. 223/1892.

17 Nav. Izvor

tog slučaja preuzela na sebe, ne čekajući da iz Okružne oblasti Donja Tuzla “dobije upute u vezi sa ometanjem ezana od strane manjeg društva mladih ljudi”. Pisalo je da su mladi ljudi pravoslavne vjere ometali ezan igrajući kolo ispred džamije. To igranje, kako je pisalo, sigurno nije u skladu sa “feštom ortodoksnih stanovnika Gračanice te iziskuje veliku pribranost u rješavanju i nisu rješenje policijske kazne” mišljenje je šefa zemaljske vlade.¹⁸

S druge strane, u svom izvještaju od 2. aprila/travnja 1892. godine, predstojnik Okružne oblasti Donja Tuzla, Vuković piše kako nikakva službena kazna nije primjerena za takav ispad, jer je sa izgređnicima trebalo razgovarati, a kazne bez razgovora pokazuju slabost državne uprave. Osim izgređnika na razgovor je trebalo pozvati i muslimane “muhamedanere”, jer bi oni tako blagom kaznom mogli biti povrijeđeni. Okružni predstojnik je smatrao da je kotarski predstojnik Poljanić u ovom slučaju pogriješio što je bez razgovora sa izgređnicima odredio zatvorske, odnosno novčane kazne. Kotarski ured u Gračanici postupio je veoma formalno, dok Okružna uprava kao druga instanca, nije konsultirana.

Šef Zemaljske vlade Appel je kotarskom upravitelju, Poljaniću najviše zamjerao “kolebljivo držanje i ravnodušnost u ovim dešavanjima što njemu nepriliči (..) Izvršavanje naređenja okružne uprave su

glavna obaveza, a ove demonstracije koje je trebalo suzbiti govore da nije koristio neophodnu energiju.”¹⁹

U svakom slučaju “deblji kraj” izveo je Poljanić: 20. jula/srpnja 1892. godine Zemaljskoj vladi u Sarajevu došla je kratka instrukcija iz Beča – da se kotarski predstojnik Marko Poljanić, zbog sukoba sa “ortoksnom crkvom” premjesti iz Gračanice.²⁰

5. PRAVOSLAVNA CRKVENA OPŠTINA POKREĆE SMJENU KOTARSKOG PREDSTOJNIKA MARKA POLJANIĆA

Johan von Appel, šef Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu je 16. februara/veljače 1893. godine, na zahtjev Benjamina von Kallay-a, ministra Zajedničkog ministarstva financija, dostavio u Beč detaljan izvještaj o događajima koji su se odigrali ispred džamije te objasnio razloge zbog čega je kotarski predstojnik Marko Poljanić premješten iz Gračanice u Prozor, kao i razloge dolaska članova pravoslavne opštine u Sarajevo, koji su zbog kažnjavanja učesnika u incidentu pred džamijom u Potok mahali uputili žalbu Zemaljskoj vladi.

Razlozi za žalbu “istočno-pravoslavne crkvene opštine u Gračanici” 14. aprila/travnje 1892. godine protiv kotarskog predstojnika Marka Poljanića bili su sljedeći: crkveno-školska opština nije dobila odobrenje da podigne novu školu na opštinskoj parceli, pa je kotarski predstojnik zbog toga za neke članove pravoslavne zajednice bio kriv, a bio im je kriv i što je kaznio momke, članove pravoslavne zajednice koji su povelili kolo i pjevali ispred džamije

18 U knjizi *Kalajev režim u Bosni i Hercegovini 1882-1903*, Tomislav Kraljačić, kad opisuje sprovođenje mjera austrougarske politike prema Srbima i Srbiji, između ostalog navodi: “Te su mjere sprovedene vrlo oprezno i u strogoj diskreciji, jer se željelo da se prikriju pravi ciljevi austrougarske balkanske politike i izbjegniju direktni povodi za nepovjerenje prema Monarhiji, koje je bilo stalno prisutno kod balkanskih zemalja.” str. 138

19 ABH, ZMF-B.H., prez. 108/1892.

20 ABH, ZMF-B.H., prez. 409/1892.

u Potok mahali u vrijeme kad je mujezin okuisao za Ikindija namaz. Oni su tvrdili kako je ova kazna bila velika nepravda prema njima.

Appel je naveo kako smatra da je kotarski predstojnik pošteno radio svoj posao, ali da nije postupio u skladu sa instrukcijama koje je dobio od Okružne oblasti Donja Tuzla. Isto tako smatrao je da bi detaljna istraga incidenata ispred džamije i nemira ispred crkve pokazala da je Poljanić postupio kako treba, te da kazna nije "nepravdna" kako u telegramu navode predstavnici pravoslavne crkve.

I u izvještaju Okružne oblasti Donja Tuzla je navedeno kako je zatvorska kazna "razbjesnila" pravoslavne stanovnike Gračanice iako je prema mišljenju okružnog predstojnika bila veoma blaga, jer "takav incident iziskuje strožiju kaznu."²¹

Zemaljska vlada u vezi sa cijelim slučajem – ometanje Ikindija namaza i žalbe pravoslavni stanovnika na kotarskog upravitelja – nije ništa poduzela, osim što je prema instrukcijama iz Beča premjestila kotarskog upravitelja na drugu dužnost.

S druge strane, Muslimani Gračanice su ovo ometanje shvatili kao direktan atak na njih, smatrajući da su izrečene kazne veoma blage, jer su za takav izgred očekivali daleko strožije kazne. U izvještaju je navedeno da tako blage kazne "muhamedanerima govore o slabosti državne uprave", te da oni nisu ravnopravni sa ostalim vjerskim zajednicama.

O ovom slučaju su pisale i tadašnje novine – "Bošnjak" i "Bačvanin". Izvještači su iskazivali žaljenje zbog samog incidenta koji je okarakteriziran kao nepravdan reli-

gijski postupak. Appel je u izvještaju konstatirao da u svakom slučaju izvještači, ako su zlonamjerni mogu i zlobno pisati iako političko-administrativni interes državne uprave teži vjerskom miru i spokojstvu. Izvještači su pozivali na uvođenje više reda u Gračanici kako bi **"ortodoksna crkva prestala sa svojim turbulentnim ponašanjem."**

Što se tiče dokaza koji daju povoda za premještanje kotarskog predstojnika, Zemaljska vlada je smatrala da ih je bilo dovoljno. Osnovni razlog je njegova inertnost i nečinjenje ništa da do incidenta ne dođe. Uostalom, "primarna je dužnost jednog kotarskog predstojnika da on predstavlja našu politiku i ima za to ovlasti. Nije trebao davati povoda članovima školskog pravoslavnog odbora da se razbjesne." Appel je držao da su zatvorske kazne, isto kao i novčane, razbjesnile pravoslavne stanovnike Gračanice. Po njemu, kotarski predstojnik je trebalo da usmeno, u uredu, iskaže svoje proteste u vezi sa njihovim ponašanjem. Trebalo je izgređnike ukoriti te im "naznačiti kako se nada njihovoj razboritosti".

Na ovaj detaljan izvještaj o "historijatu" sukoba između predstavnika muslimanske i pravoslavne zajednice, Zajedničko ministarstvo je odgovorilo da se slaže sa odlukom o smjeni kotarskog predstojnika Poljanića, jer nije postupio onako kako je trebalo da postupi državni predstavnik, a i Visoko ministarstvo se slaže sa prijedlogom za njegov premještanje. Poljanić je kriv što je dopustio da dođe do ovog incidenta, što nije čekao upute Okružne oblasti Donja Tuzla i Zemaljske vlade prije nego što je izrekao kazne.²²

21 ABH, ZMF-B.H., prez. 180/1893.

22 . Nav. Izv..

“Bošnjak”, 15/92, str. 3.

Odgovor

G. g. Ostoji Gajiću, učitelju, Jelisiji Jovanoviću, Josi Jovanoviću, Stanku Trifkoviću, Todoru Popoviću, Radi Ristiću, Jovanu Gjuriću i Peri Arnautoviću u Gračanici

U br. 12. t. g. „Bačvanina”, koji izlazi u Somboru, kao u nekoj obrani Vi gore pomenuta gg. velite, da je vaše tobožnje pjevačko društvo na dan 7. januara t. g. na čošku, a ne pred potočkom džamijom kolo igralo, i da nije nego samo 5 minuta trajalo, niti da je Ezam učio, pak da nijeste nikakove demonstracije niti izgreda tijekom učinili, nego da ste na našu tužbu od strane ovdašnje kotarske oblasti nepravedno i nevino na kaznu novčane globe osugjeni, te usljed toga da ste vaše utoke na ...u ...l...vi podnijeli i da od pobijanja izrečene vam osude ne ćete odustati.

Evo Vam mi u našem „Bošnjaku” odgovaramo ovako:

Čošak, na kome ste igrali, baš je pred pragom džamijske avlije.

Ezam je u onaj čas učio, koga Vi u kakvu ste stanju bili od vašega odvišeg raspoloženja i podvriskivanja odnosno glasova vaših svirača nijeste mogli ni čuti, a trijezni ljudi su to sve čuli i vidjeli.

Da ste osugjeni u onojmjeri na kazan novčane globe eventuelno zatvora to vam je i pravo i valja da ste zahvalni, da je slavna oblast blago postupala te se nadamo, da će vaveleslavna okružna oblast osugjenu kaznu povišiti.

Pošto se kolo u nevinosti (kao što velite) po blatu ne igra, iz toga je jasno, šta je tom prilikom u Vašoj duši stajalo.

Valjda vam je i to nevinost što ste muezinu iste džamije mula Atifu Junuzoviću poslije tog izgreda nudili 10 for., da ezam, koji je u to vrijeme učio, zataji, ali vam ne izagje za rukom.

Dalje vas kao izgređnike opominjemo, da ne biste u buduće ovakovog štogod činili, nego da se sa ostalom vašom braćom i trijeznim ljudima kao što su: Gg. Petar Stefanović prota, Risto Nikolić, Pero S. Ivanišević, Stanko Ivanišević i drugi, koji sa nama muslimanima uvijek u slozi i dobroj volji žive i u naše ne diraju, nego se složite, pa se za se i za svoju budućnost brinite i ostavite tu Vašu nevinost, koja vas navuče, da na ovu svoju braću isti dan pred crkvom a drugi dan pred kućom sa Vašom obijesti napadnete, jer znate i vi, da vam ovi nikakav a osobito ni Vaš presjednik općine koga ste skoro izabrali Dimšo Kostić nebi to dopustio.

Tebi pako g. učitelju poručujemo školu, za koju si pozvat i u kojoj bi morao samim svojim držanjem mladim primjerima dati za nizan život.

Mi Vas sada ovijem za ovoliko pozdravljamo i nadamo se, da ćete se okaniti čorava posla i brbljanja po svijetu.¹⁾

Dobro vam želeći muslimani G r a č a n l i j e .

¹⁾ Mi ovaj dopis uvršćujemo kao i opravdanje druge stranke pod rubrikom „priposlano”, ali želimo, da se ovim onoj aferi i prijepirkama kraj dade. Uredništvo

Iz detaljne prepiske između Zajedničkog ministarstva financija–Odjeljenja za Bosnu i Hercegovinu u Beču i Zemaljske vlade u Sarajevu, nažalost, ne možemo ništa saznati kako su se muslimani držali u cijelom slučaju. O tome saznajemo samo posredno. Tako se, na primjer, Šef Zemaljske vlade, Appel u svom izvještaju iz februara 1893. godine žali kako će ovakav postupak “ortodoksnih stanovnika” i činjenica da je kotarski upravitelj dozvolio da do njega dođe biti loš signal “gračaničkim muhamedannerima” –kako nisu ravnopravni sa ostalim vjerskim zajednicama.

6. REZIME

U Gračanici je 26. decembra 1891., odnosno 7. januara 1892. godine obilježena priprema za dan Sv. Save./Savindan. Gupa gračaničkih mladića, pripadnika pravoslavne vjere povelu su kolo ispred džamije u Potok mahali upravo u vrijeme kad je mujezin okuisao sa munare i pozivao vjernike na Ikindija namaz. Ovaj postupak su vlasti protumačile kao međureligijski, pa i međunacionalni sukob. Zbog osjetljivosti nacionalnog pitanja, režim je u nacionalnoj politici postupao veoma oprezno i suzbijao je primjenu nasilnih postu-

paka između pripadnika različitih vjerskih i nacionalnih grupa. Zato su predstavnici viših organa vlasti zamjerili kotarskom predstojniku, Marku Poljaniću što je dozvolio da dođe do sukoba, a još više zbog načina na koji je kaznio izgređnike. Prema mišljenju šefa Zemaljske vlade, Poljanić je trebalo da izgređnike usmeno opomene, a ne da ih kažnjava zatvorom, odnosno novčano i da na taj način izaziva pravoslavne građane Gračanice.

IZVORI I LITERATURA

1. Arhiv Bosne i Hercegovine (ABH) – fond Zajedničko ministarstvo financija -Odjeljenje za Bosnu i Hercegovinu, prezidijalni spisi (ZMF-B.H.) iz 1892. i 1893. godine
2. Izvještaji o upravi u Bosni i Hercegovini od 1878. do 1905., Zagreb 1906
3. Statistika miesta i pučanstva Bosne i Hercegovine Sarajevo, 1880.
4. Glavni rezultati popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini od 22. aprila 1895. Sarajevo, 1896.
5. Tomislav, Kraljačić, Kalajev režim u Bosni i Hercegovini 1882-1903, Sarajevo, 1988.
6. Andrej, Rodinis, Aleksandar Poljanić u časopisu “Hrvatska misao”, god. XV. Br. 3-4/11(57) nova serija sv. 42.